

Ekonomia

Analiza oszczędności sektorów instytucjonalnych na podstawie macierzy rachunkowości społecznej

Joanna Trębska

**Analiza oszczędności
sektorów instytucjonalnych
na podstawie macierzy
rachunkowości społecznej**

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Ekonomia

Analiza oszczędności sektorów instytucjonalnych na podstawie macierzy rachunkowości społecznej

Joanna Trębska

Joanna Trębska – Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny
Instytut Ekonometrii, Katedra Teorii i Analiz Systemów Ekonomicznych
90-214 Łódź, ul. Rewolucji 1905 r. nr 37/39

RECENZENT

Henryk Gurgul

REDAKTOR INICJUJĄCY

Beata Koźniewska

REDAKCJA

Renata Faron-Radzka

SKŁAD I ŁAMANIE

AGENT PR

KOREKTA TECHNICZNA

Anna Sońta

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Reklamowa efectoro.pl

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/wujekspeed

© Copyright by Joanna Trębska, Łódź 2020

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2020

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.09556.19.0.M

Ark. wyd. 8,5; ark. druk. 10,5

ISBN 978-83-8220-221-2

e-ISBN 978-83-8220-222-9

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 665 58 63

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1	
Elementy teorii oszczędności i wzrostu gospodarczego	11
1.1. Wprowadzenie	11
1.2. Pojęcie oszczędności	12
1.3. Teorie indywidualnego oszczędzania	14
1.3.1. Motywy oszczędzania	14
1.3.2. Funkcje oszczędności	17
1.4. Makroekonomiczne uwarunkowania oszczędności	26
1.4.1. Dochód narodowy i tempo jego wzrostu jako główne determinanty oszczędności	27
1.4.2. Struktura demograficzna	30
1.4.3. Wpływ polityki ekonomicznej	32
1.5. Oszczędności i inwestycje w modelach wzrostu gospodarczego	36
1.5.1. Modele z egzogeniczną stopą oszczędności	39
1.5.2. Endogeniczny charakter oszczędności	43
1.6. Podsumowanie	46
Rozdział 2	
Oszczędności w systemie rachunków narodowych	49
2.1. Wprowadzenie	49
2.2. Pojęcia i klasyfikacje stosowane w SRN	50
2.3. Sekwencja rachunków niefinansowych	53
2.4. Rachunek finansowy	60
Rozdział 3	
Macierze rachunkowości społecznej	67
3.1. Wprowadzenie	67
3.2. Konstrukcja macierzy rachunkowości społecznej	68
3.2.1. Sekwencja rachunków niefinansowych w SAM	69
3.2.2. Tablice input-output w SAM	73
3.2.3. Rachunki finansowe w SAM	78
3.3. Macierz rachunkowości społecznej jako statyczny model gospodarki narodowej	80

Rozdział 4

Empiryczna analiza oszczędności w procesie cyrkulacji dochodów w gospodarce	87
4.1. Wprowadzenie	87
4.2. Zmiany strukturalne gospodarki polskiej w XXI wieku – analiza na podstawie macierzy rachunkowości społecznej	88
4.2.1. Zmiany struktury przychodów sektorów instytucjonalnych	88
4.2.2. Zmiany struktury wydatków bieżących i kapitałowych	96
4.2.3. Powiązania międzysektorowe w gospodarce polskiej przez pryzmat SAM dla 2018 roku	103
4.3. Oszczędności w Polsce w latach 2000–2018 na tle Unii Europejskiej i wybranych krajów świata	107
4.3.1. Stopa oszczędności a tempo wzrostu gospodarczego	107
4.3.2. Oszczędności sektorów instytucjonalnych	111
4.3.3. Zakres samofinansowania inwestycji	113
4.4. Oszczędności gospodarstw domowych	116
4.4.1. Skłonność do oszczędzania gospodarstw domowych w Polsce na tle Unii Europejskiej i wybranych państw świata	117
4.4.2. Oszczędności sektora gospodarstw domowych w Polsce według podsektorów	119
4.4.3. Struktura oszczędności finansowych gospodarstw domowych	122
4.5. Analizy symulacyjne oszczędności i inwestycji na podstawie SAM dla gospodarki polskiej	127
4.5.1. Analiza symulacyjna podatku od zysku z oszczędności finansowych gospodarstw domowych	127
4.5.2. Ocena efektywności inwestycji finansowych sektora przedsiębiorstw niefinansowych	129
4.5.3. Analizy symulacyjne zmian struktury wydatków kapitałowych sektora zagranicy	130
4.5.4. Efekty likwidacji OFE przez pryzmat modelu SAM	133
Zakończenie	141
Bibliografia	145
Spis tablic	157
Spis rysunków	159
Załączniki	161
Z1. SAM dla Polski w 2000 roku (w mln PLN, w cenach bieżących)	po s. 162
Z2. SAM dla Polski w 2018 roku (w mln PLN, w cenach bieżących)	po s. 162
Z3. Metoda szacowania przepływów międzysektorowych i jej zastosowanie	163
Z4. SAM dla Polski w 2018 roku jako narzędzie symulacji	po s. 168

Wstęp

Ze względu na swą złożoność oszczędności oraz procesy związane z ich tworzeniem stanowią ważny przedmiot badań dla podmiotów zainteresowanych różnymi dziedzinami nauki: ekonomistów, socjologów, psychologów. W zależności od dziedziny, w ramach której prowadzi się badania, oszczędności mogą być rozpatrywane w rozmaitych aspektach. Dotyczyć mogą zarówno skłonności do oszczędzania pojedynczych jednostek oraz organizacji, ich grup, jak i procesów oszczędzania całych społeczeństw. Oszczędności mogą być analizowane zatem w skali mikro-, mezo- lub makroekonomicznej.

Analizy ekonomiczne oszczędności, zawarte w niniejszej rozprawie, zwracają uwagę na to, które sfery gospodarki są najbardziej zdeterminowane przez oszczędności. Ponadto są próbą wskazania głównych czynników wpływających na poziom i strukturę oszczędności. Zgodnie z klasyfikacją jednostek instytucjonalnych w gospodarce, którą zdefiniowano w Systemie Rachunków Narodowych (SRN), badania empiryczne przedstawione w rozprawie dotyczą oszczędności i kategorii ekonomicznych związanych z oszczędnościami w podziale na sektory instytucjonalne (przedsiębiorstwa niefinansowe, instytucje finansowe i ubezpieczeniowe, instytucje rządowe i samorządowe, gospodarstwa domowe, instytucje niekomercyjne oraz sektor zagranica). W monografii zwrócono również uwagę na odmienny charakter oszczędności poszczególnych sektorów.

Głównym celem pracy jest wskazanie uwarunkowań tworzenia oszczędności, zarówno w ujęciu teoretycznym, jak i na podstawie empirycznej analizy oszczędności w gospodarce polskiej w latach 2000–2018 na tle Unii Europejskiej i wybranych gospodarek świata. Badania empiryczne, na które powołano się w niniejszej pracy, bazują na statystycznych i ekonometrycznych (metody analizy input-output) narzędziach badawczych. Autorka pracy wykorzystała wyłącznie dane statystyczne pochodzące ze źródeł wtórnych, które przede wszystkim są publikowane przez Komisję Europejską, Główny Urząd Statystyczny i Narodowy Bank Polski.

Monografia składa się z czterech rozdziałów uzupełnionych o trzy załączniki. W rozdziale pierwszym przedstawiono pokrótce przegląd literatury odnoszącej się do determinant procesów oszczędzania, a także wpływu oszczędności na wzrost gospodarczy. Wśród uwarunkowań oszczędzania wskazano zarówno czynniki mikroekonomiczne wpływające na skłonność do oszczędzania, jak i determinanty

makroekonomiczne procesów oszczędzania w gospodarce. W teorii ekonomii obszary oddziaływania oszczędności na gospodarkę, a w szczególności powiązania oszczędności ze wzrostem gospodarczym, zostały formalnie opisane przy wykorzystaniu modeli matematycznych, m.in. modeli wzrostu endogenicznego Paula Romera (1990), Roberta Lucasa i Hirofumi Uzawy (Lucas, 1988; Uzawa, 1965), Roberta Barro, Xaviera Sala-i-Martina (Barro, Sala-i-Martin, 1995), Sérgia T. Rebelo (1991). W modelach tych wykazano, że większa skłonność do oszczędzania prowadzi do wyższej stopy wzrostu gospodarczego.

Rozdział drugi zawiera krótki opis zasad i reguł konstrukcji Systemu Rachunków Narodowych, bazując na najnowszych standardach ESA2010 (European System of Accounts). W pierwszej części rozdziału zaprezentowano – z punktu widzenia pojęć, definicji, klasyfikacji oraz metod szacunków – najważniejsze informacje związane z budową systemu rachunków narodowych (pojmowanego jako zbioru spójnych danych statystycznych), który stwarza podstawy dla wiarygodnych analiz statystyczno-ekonomicznych i prognoz. SRN tworzy sekwencję zbilansowanych rachunków przedstawiających najważniejsze transakcje makroekonomiczne w zakresie produkcji, podziału pierwotnego i wtórnego dochodów, a także wykorzystania dochodów do dyspozycji. Rachunki te są formą dwustronnych, bilansujących się zestawień, stanowiących zapisy podwójne, które występują zarówno po stronie „winien”, czyli obciążenia danego rachunku, jak i po stronie „ma”, czyli uznania innego rachunku. W ten sposób tworzą one system wzajemnie powiązanych rachunków, które mogą zostać zapisane w formie macierzy zwanej macierzą rachunkowości społecznej (ang. Social Accounting Matrix, SAM).

Rozdział trzeci niniejszej monografii jest poświęcony zasadom tworzenia SAM oraz możliwościom jej zastosowania w kontekście analiz oszczędności w gospodarce polskiej. W tym fragmencie publikacji pokrótce zaprezentowano – w zależności od przyjętego poziomu dezagregacji transakcji ujętych w SAM – różne jej formy. Ponadto w rozdziale trzecim skonstruowano przykładowe macierze rachunkowości społecznej dla Polski w latach 2000–2018 (znajdują się one w załącznikach). Macierze te następnie wykorzystano w analizach empirycznych przedstawionych w ostatniej części monografii. Jednocześnie SAM stanowi statyczny deterministyczny model gospodarki narodowej jako narzędzie do przeprowadzenia analiz symulacyjnych w oparciu o metodologię input-output.

Czwarty rozdział tworzy zbiór badań empirycznych bazujących na danych zawartych w SRN. Analizy koncentrują się na oszczędnościach – makroekonomicznej stopie oszczędności i związku oszczędności z tempem wzrostu gospodarczego, skłonności do oszczędzania i struktury oszczędności sektorów instytucjonalnych, znaczeniu oszczędności w finansowaniu działalności inwestycyjnej. Wnioski sformułowane dla oszczędności w gospodarce polskiej w latach 2000–2018 na tle Unii Europejskiej i wybranych gospodarek świata zostały skonfrontowane z badaniami opisanymi w innych opracowania naukowych na ten temat. Ponadto na podstawie macierzy rachunkowości społecznej dokonano oceny zmian struktur przychodów

i rozchodów w latach 2000–2018 w polskiej gospodarce, a także pokrótce ukazano kilka przykładowych analiz symulacyjnych, których narzędziem był model SAM. Niniejsza monografia ma charakter dydaktyczno-naukowy, dlatego też pewne jej fragmenty (np. rozdział drugi) powielają informacje publikowane przez Główny Urząd Statystyczny (GUS). Zostały one jednak uzupełnione o szereg tożsamości pokazujących powiązania transakcji w sekwencji rachunków niefinansowych i finansowych w SRN. Warto też podkreślić, że na podstawie klasycznych metod, które mają swe źródło w analizie input-output, opisano sposób przejścia od transakcji standardowo zapisywanych w SRN w formie przedmiotowo-podmiotowej do macierzy przepływów międzysektorowych. Pomimo tego, że metodologia input-output, którą zastosowano w niniejszej pracy, nie jest nowa, to jednak polscy ekonomiści bardzo rzadko odwołują się do niej w swoich pracach badawczych czy działalności akademickiej. Ta sytuacja prowadzi do tego, że na rynku polskim nie ma opracowań, które stanowiłyby pomoc naukową w zakresie SRN dla studentów kierunków ekonomicznych.

Rozdział 1

Elementy teorii oszczędności i wzrostu gospodarczego

1.1. Wprowadzenie

Zagadnienia oszczędności zarówno w kontekście majątku jednostek, jak i wzrostu gospodarczego stanowią jeden z ważniejszych obszarów analiz ekonomicznych, w tym rozważań teoretycznych i empirycznych aplikacji. Oszczędności stanowią część dochodów gromadzonych racjonalnie w dłuższej perspektywie czasowej, która jest przeznaczona na powiększanie majątku (por. przykładowo Liberda, 2005a). Natomiast wzrost gospodarczy określa się zazwyczaj jako procentowy przyrost realnego produktu krajowego brutto, produktu narodowego brutto lub dochodu narodowego brutto. Przywołane w tym miejscu podstawowe definicje oszczędności i wzrostu gospodarczego wskazują na istnienie związku między tymi kategoriami ekonomicznymi poprzez dochód, będący główną determinantą oszczędności i podstawą miary wzrostu gospodarczego.

Celem tego fragmentu monografii jest przedstawienie oszczędności i ich roli w gospodarce w ujęciu teorii ekonomicznych. Podjęto próbę zdefiniowania pojęcia oszczędności, w tym wyróżnienia dwóch podstawowych form oszczędności finansowej i rzeczowej. W kolejnej części rozdziału zaprezentowano najważniejsze teorie indywidualnego oszczędzania jednostek (teorie mikroekonomiczne), wskazując przy tym, że realizacja motywów oszczędzania jednostki zależy od sytuacji gospodarczej w kraju w danym okresie. Tym samym zwrócono uwagę również na makroekonomiczne aspekty oszczędzania, które są związane m.in. z przemianami gospodarczymi i demograficznymi. W ostatnim podrozdziale w zwięzły sposób omówiono – na podstawie modeli wzrostu gospodarczego – rolę oszczędności i inwestycji we wzroście gospodarczym, rozpoczynając od modeli keynesowskich, a kończąc na modelach wzrostu endogenicznego. Rozróżniono modele z oszczędnościami o charakterze egzogenicznym i endogenicznym.

1.2. Pojęcie oszczędności

Proces oszczędzania wiąże się z ograniczeniem konsumpcji w danym okresie, czyli powstrzymaniem się od wydatkowania części bieżącego dochodu w celu zaspokojenia bieżących potrzeb, z myślą o przyszłych wydatkach. Oszczędności są zatem rezultatem odroczonej konsumpcji (Głuchowski, 1985), stanowiąc różnicę między bieżącym dochodem a wydatkami na konsumpcję (Keynes, 1956). W analizach ekonomicznych oszczędności są zwykle traktowane rezydualnie, ale mogą również być definiowane jako różnica między stanem majątku na koniec danego okresu a stanem początkowym. Warto jednak podkreślić, że różnica ta jest równa nadwyżce dochodu nad wydatkami konsumpcyjnymi w tym okresie (Wärneryd, 1999). W szerokim znaczeniu oszczędności obejmują przyrost zasobów pieniężnych (przy stałym poziomie cen), sumę nabytych dóbr trwałego użytku, przyrost zasobów mieszkaniowych, lokat kapitałowych i dóbr rzadkich (np. dzieł sztuki), pomniejszonych o ich fizyczną deprecjację (Oleś, Sumliński, 1987).

Gromadzenie oszczędności może stanowić cel sam w sobie, jeśli ma zapewnić poczucie bezpieczeństwa, co wynika z ogólnej przeczności jednostek oszczędzających. Oszczędności powstałe z tego tytułu są nazywane oszczędnościami właściwymi. Z kolei oszczędzanie celowe wiąże się z dokonywaniem wyboru między wydatkowaniem dochodu na bieżące potrzeby a odkładaniem wydatków na przyszłość, w szczególności tych o większej wartości, co wymaga kumulowania części bieżących dochodów (Niemira, 1973).

Podstawowym podmiotem oszczędzającym jest jednostka, która podejmuje indywidualne decyzje o oszczędzaniu. Rozumiana może być jako osoba prywatna, gospodarstwo domowe, podmiot gospodarczy (przedsiębiorstwo). Analizując oszczędności pojedynczej jednostki, można mówić o oszczędnościach w skali mikroekonomicznej. Ponadto wyróżnia się grupy jednostek instytucjonalnych sklasyfikowanych w Systemie Rachunków Narodowych (SRN) jako sektory instytucjonalne. Zalicza się do nich: gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa niefinansowe, instytucje finansowe, instytucje rządowe i samorządowe, a także instytucje niekomercyjne. Oszczędności wymienionych sektorów instytucjonalnych tworzą oszczędności krajowe. W SRN odnotowuje się również oszczędności sektora zagranica, czyli kapitał finansowy lub rzeczowy akumulowany w kraju przez jednostki zaliczane do tego sektora. Zagadnienie klasyfikacji podmiotowej w SRN zostanie szerzej omówione w rozdziale 2.2. Zsumowane oszczędności wszystkich jednostek tworzą globalną kwotę oszczędności w gospodarce, określaną jako oszczędności w skali makroekonomicznej (lub makroskali).

Oszczędności w skali makroekonomicznej stanowią różnicę między dochodami w gospodarce a wydatkami na konsumpcję. Utożsamia się je z pojęciem akumulacji, czyli tej części dochodu, która nie została przeznaczona na spożycie, lecz zainwestowana w środki trwałe (oszczędności rzeczowe) i obrotowe (oszczędności finansowe,

określane również mianem inwestycji finansowych). Oszczędności stanowią zatem źródło finansowania inwestycji w gospodarce, zarówno inwestycji rzeczowych, jak i finansowych. W skali makroekonomicznej oszczędności krajowe i zagranicy są równe inwestycjom (z dokładnością do salda transferów kapitałowych), dlatego też pojęcia te często stosowane są zamiennie.

W konkretnych teoriach ekonomicznych oszczędności mogą być rozumiane nawet szerzej niż tylko w wymiarze rzeczowym (zmiany stanu środków trwałych w gospodarce) i finansowym (zmiany w stanach zasobów takich jak gotówka, a także różnego rodzaju produkty oferowane przez system finansowy jako formy lokaty nadwyżkowych środków pieniężnych). Pełny rachunek oszczędności obejmuje całkowity przyrost majątku, rozszerzając stosowane w SRN pojęcie majątku odnawialnego (produkowanego) o zasoby kapitału ludzkiego, a także nieodnawialne zasoby naturalne i stan środowiska. Zatem pełne oszczędności to inwestycje netto w kapitał odnawialny i kapitał ludzki pomniejszone o zużycie zasobów naturalnych i wartość zanieczyszczenia środowiska (Liberda, 2003, s. 73–80).

Ponadto należy zauważyć, że oszczędności mogą być traktowane jako zasoby (suma zgromadzonych oszczędności, czyli majątek) lub strumienie (zmiany zasobu oszczędności w okresie badanym w stosunku do okresu poprzedniego). W niniejszej monografii oszczędności – zarówno w rozważaniach teoretycznych, jak i analizach empirycznych – są rozumiane jako strumienie, czyli przyrost zasobów nagromadzonego majątku.

Do celów badawczych, szczególnie analiz porównawczych, stosuje się miary względne oszczędności, do których zalicza się skłonność do oszczędzania lub stopę oszczędności. Skłonność do oszczędzania jest to relatywna miara procesów oszczędzania w społeczeństwie, wyznaczana jako stosunek oszczędności do dochodu w danym okresie. W ten sposób można definiować skłonność do oszczędzania całego społeczeństwa, wtedy jest ona relacją oszczędności do dochodu narodowego, jak również indywidualną skłonność do oszczędzania rozumianą jako iloraz oszczędności danej jednostki i jej dochodu (Hozer, Doszyń, 2004). Wyróżnia się przeciętną i krańcową skłonność do oszczędzania. W przypadku oszczędności indywidualnych przeciętna skłonność do oszczędzania jednostki jest ilorzem przeciętnej wartości oszczędności i przeciętnego dochodu w pewnym okresie. Natomiast krańcowa skłonność do oszczędzania pokazuje, jak zmieni się strumień oszczędności, jeżeli dochód zwiększy się o jednostkę (pieniężną).

W badaniach dotyczących oszczędności w skali makroekonomicznej jako miernik oszczędzania przyjmuje się zazwyczaj stopę oszczędności, czyli iloraz oszczędności i dochodu, który mierzy się zazwyczaj przy pomocy PKB. Tymczasem skłonność do oszczędzania wyraża relację oszczędności do dochodów do dyspozycji. Zatem stopa oszczędności i skłonność do oszczędzania w odniesieniu do sumy oszczędności w gospodarce są sobie równe.

1.3. Teorie indywidualnego oszczędzania

1.3.1. Motywy oszczędzania

Decyzje podejmowane przez jednostkę, dotyczące wydatkowania posiadanego dochodu, są zależne od jej indywidualnych skłonności do konsumpcji i oszczędzania. Siła skłonności do oszczędzania wynika z następujących czynników: poziomu dochodu, jego zmienności, różnego rodzaju cech osobowości, a także cech socjo-ekonomicznych jednostki.

John Maynard Keynes (1956) wyróżnia obiektywne i subiektywne motywy (czynniki) oszczędzania. Czynniki obiektywne są takie same dla wszystkich oszczędzających w danej gospodarce, jednak w procesie podejmowania indywidualnych decyzji o oszczędzaniu ich znaczenie może być różne dla poszczególnych jednostek. Zdaniem tego wybitnego ekonomisty do czynników obiektywnych zaliczają się:

- zmiany jednostki płac (siły nabywczej pieniądza) – w tym aspekcie zauważa się, że skłonność do konsumpcji i oszczędzania zależy od dochodu realnego, a nie zaś od dochodu nominalnego;
- zmiany różnicy między dochodem brutto i dochodem netto – istotne znaczenie w planowaniu wydatków konsumpcyjnych i decydowaniu o oszczędzaniu ma dochód do dyspozycji (czyli dochód netto); większe obciążenia dochodu brutto ograniczają nie tylko poziom oszczędności, ale również udział oszczędności w dochodzie;
- zmiany w wartościowaniu kapitału, czyli nieprzewidziane zmiany dochodów z tytułu posiadanego majątku w relacji do wielkości majątku, który jest źródłem tego dochodu (np. spadek cen akcji danej spółki);
- poziom i zmiany stopy procentowej – czynnik ten odgrywa znaczącą rolę szczególnie dla tych jednostek, których dochody zdecydowanie przekraczają poziom pokrywający ich niezbędne potrzeby, a oszczędności są gromadzone w mniej sprecyzowanych celach i znaczącą rolę odgrywa spekulacyjny motyw oszczędzania;
- instrumenty polityki fiskalnej, które przez daną jednostkę są uznane za istotne;
- przewidywania dotyczące relacji bieżącego i przyszłego dochodu.

Przywołane czynniki są traktowane jako mikroekonomiczne uwarunkowania oszczędności, czyli determinujące decyzje jednostki w sprawie oszczędzania.

Szersza charakterystyka wybranych czynników, które odnoszą się do sumy oszczędności w gospodarce, będzie zawarta w podrozdziale poświęconym makroekonomicznym uwarunkowaniom oszczędności.

Oszczędności, które są wynikiem decyzji jednostki o racjonalnym wydatkowaniu środków pieniężnych, są gromadzone z różnych powodów. Keynes (1956) wyodrębnia następujące potencjalne (subiektywne) motywy oszczędzania przez jednostkę:

- motyw spekulacyjny – gromadzenie oszczędności ze względu na korzyści płynące z oprocentowania i powiększenia się wkładów pieniężnych;
- motyw korzyści konsumpcyjnych – oszczędzanie środków pieniężnych ze względu na możliwości stopniowego powiększania wydatków;
- motyw przedsiębiorczości – gromadzenie oszczędności ze względu na możliwość zdobycia kapitału na prowadzenie działalności gospodarczej;
- motyw powiększania majątku rzeczowego – w celu przyszłego zakupu dóbr trwałego użytku, których koszt przekracza bieżące dochody (np. nieruchomości); w tym sensie oszczędności są determinowane przez planowane inwestycje rzeczowe); motyw ostrożności – traktowanie oszczędności jako rezerwy na nieprzewidziane wydatki;
- motyw skąpstwa – gromadzenie oszczędności wynikające z niechęci do wydawania;
- motyw pozostawienia spadku;
- inne.

W dużej mierze czynniki subiektywne wynikają z indywidualnych cech charakteru poszczególnych jednostek. Te potencjalne elementy determinujące oszczędzanie w krótkim okresie są w zasadzie prawie niezmiennie. Ich nasilenie zależy od warunkowań kulturowych, religijnych, obowiązujących norm i panujących nastrojów społecznych.

W pewnych aspektach motyw gromadzenia oszczędności przez instytucje są zbieżne z motywami oszczędzania osób prywatnych. Do najważniejszych celów (motywów) oszczędzania przez instytucje zalicza się m.in.:

- motyw ekspansji, czyli zapewnienia środków na inwestycje kapitałowe;
- motyw płynności, czyli zapewnienia płynności środków na wypadek nieprzewidzianych zdarzeń;
- motyw poprawy, czyli stopniowego wzrostu dochodu;
- motyw ostrożności, czyli gromadzenia rezerw przewyższających koszty działalności.

Inna klasyfikacja (Czarkowski, 1961) motywów oszczędzania (zwłaszcza przez przedsiębiorstwa) wyróżnia trzy grupy motywów:

- motyw ostrożności wyjaśniający powody gromadzenia nadwyżkowych środków na wypadek nieprzewidzianych wydatków albo pojawienia się możliwości korzystnych zakupów;
- motyw spekulacji generujący popyt na środki pieniężne w zależności od wahań stopy procentowej;
- motyw transakcyjny dotyczący zamierzeń związanych z użytkowaniem dochodu oraz prowadzeniem przedsiębiorstwa.

Na różnorodność motywów oszczędzania jednostek wskazują również Keck i Schmidt (1967), grupując je w następujące kategorie:

- chęć zapewnienia sobie odpowiedniego poziomu życia w aspekcie materialnym i kulturowym (np. konieczność zakupu i urządzenia mieszkania,

zakup samochodu), podążanie za postępem technologicznym (np. przez zakup ulepszonych sprzętów gospodarstwa domowego), chęć posiadania dóbr konsumpcyjnych związanych z rozrywką, turystyką, sportem;

- chęć przyjemnego spędzania wolnego czasu (np. możliwość udziału w wyjazdach turystycznych, podróżach zagranicznych);
- zadowolenie wynikające z poczucia zabezpieczenia na wypadek choroby i na czas starości.

Szczególną kategorię stanowią oszczędności w formach zorganizowanych w systemie bankowym (szczególnie w formie lokat długoterminowych), które mogą być gromadzone ze względu na:

- zabezpieczenie pewności ulokowanych kwot pieniężnych (np. gwarancja otrzymania określonej sumy odsetek od środków na lokacie bankowej);
- korzyści finansowe związane z oprocentowaniem;
- zabezpieczenie realizacji określonych celów, np. zakup mieszkania czy wycieczki (Wieczorek, 1962);
- zabezpieczenie się przed pochopnymi wydatkami;
- zabezpieczenie starości;
- posiadanie rezerwy na nieprzewidziane wydatki (Sackiewicz, 1969).

Badania nad skłonnością do oszczędzania są bardzo często prowadzone na pograniczu dwóch dziedzin: ekonomii i psychologii. George Katona (1947, 1975), amerykański psycholog, podkreśla istotne znaczenie psychologicznych uwarunkowań skłonności do oszczędzania, formułując hipotezę, że chęć do kupowania jest równie istotną determinantą konsumpcji (a zatem i oszczędzania), jak możliwości finansowe (np. poziom dochodu). Ten badacz jest autorem indeksu oczekiwań konsumpcyjnych. Katona zauważa, że rosnący pesymizm w odniesieniu do przyszłości obniża skłonność do konsumpcji, tym samym zwiększając skłonność do oszczędzania. Rozróżnia on motywy oszczędzania w odniesieniu do czynników mających wpływ na dwa zasadnicze aspekty oszczędzania: możliwości oraz chęć oszczędzania.

Zagadnieniem określającym związek między indywidualnymi cechami osobowości (samokontrolą, wyobraźnią i umiejętnością planowania przyszłości, zdolnością do odraczania w czasie korzyści z podejmowanych działań, emocjonalną stabilnością, inteligencją oraz sumiennością) a skłonnością do oszczędzania zajmowało się wielu uczonych. Wśród nich należy m.in. wymienić: Irvinga Fishera (1930), Hermanna Brandstättera (1996), Karla-Erika Wärneryda (1999), Ellen K. Nyhus (2002).

Wśród czynników, które różnicują indywidualną skłonność do oszczędzania, wskazuje się również horyzont oszczędzania. Zgodnie z tą koncepcją im dłuższy jest horyzont, tym większe prawdopodobieństwo regularnego oszczędzania (Fisher, Montalto, 2010), a tym samym wzrost strumieni oszczędności i mniejsza skłonność do zadłużania się (Lea i in., 1995).

1.3.2. Funkcje oszczędności

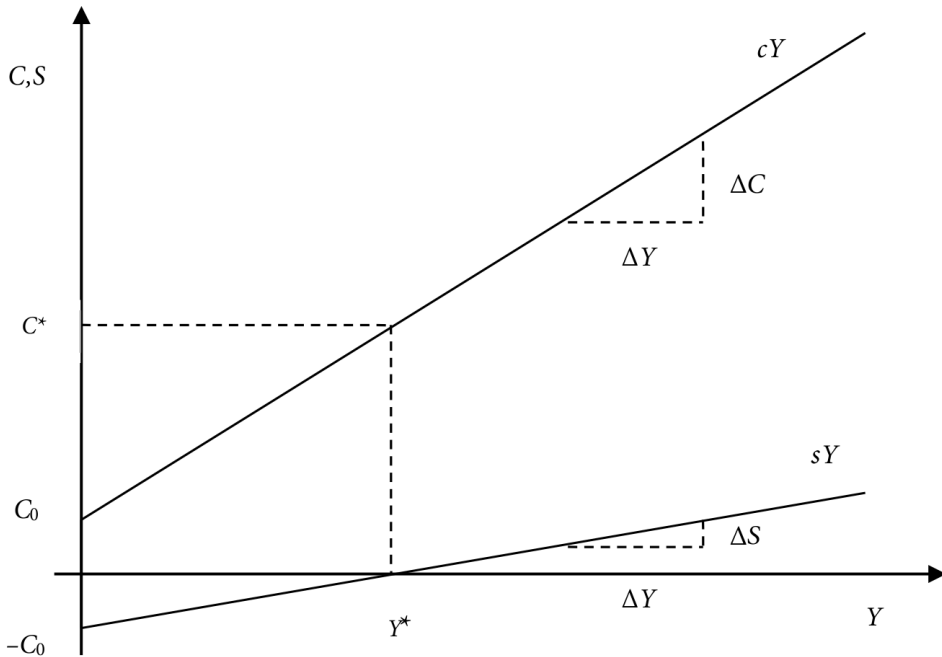
We wszystkich funkcjach oszczędności, które zostaną zaprezentowane w niniejszym podrozdziale, głównym argumentem jest dochód. Zatem ogólna postać funkcji oszczędności jest następująca: $S = A + By$, przy czym w poszczególnych teoriach zarówno dochód (Y), jak i współczynnik kierunkowy (b) oraz wyraz wolny (a) mogą być definiowane w różny sposób.

Najprostsza funkcja oszczędności (I.1) została zaproponowana przez Johna Maynarda Keynesa (1956):

$$S = -C_0 + sY, \quad (\text{I.1})$$

gdzie:

- S – oszczędności,
- C_0 – konsumpcja zaspokajająca niezbędne potrzeby,
- Y – dochód do dyspozycji,
- s – krańcowa skłonność do oszczędzania.

Rysunek 1.1. Relacja konsumpcji, oszczędności i dochodu

Źródło: opracowanie własne.